

Lengyel András

Az úgynevezett ál-Az Est

Egy magyar médiacsata története

1

1921. május 26-án különös újság jelent meg a pesti utcákon. Címe és lapfeje egy jól bejáratott nagy bulvárlapé, Az Esté volt (még a lapfej jellegzetes rajza is azonos), maga a tartalom azonban már egyáltalán nem illik a névhez kapcsolódó olvasói elvárásokhoz. Sőt, a megszokottnak éppen az ellenkezője. Nem Az Est egy újabb száma került tehát az utcára, hanem – a név mögé bújva – egy ellenlap, amely így mintegy „önmagát” leplezi le. Ez a pszeudo-Az Est természetesen könnyen fölismerhető és identifikálható volt, hiszen már a lapfejben elhelyezett szövegek (amelyek az eredeti adatokat kifordítva imitálják) is mélyen árulkodóak az igazi szándékról. Ennek a lapnak az „Ára: Magyarország megcsonkítása”, „Megjelenik: amíg túrik”, maga a lap pedig alcíme szerint „Az Est Bűnlajstroma”. Mi több, az is precízen jelölve van, hogy: „A sorozatos hazaárulásért felelős: Miklós Andor”. Az előfizetésekről pedig megtudjuk: „Az előfizetési összegekből begyűlt hasznot az ország megrontására fordítjuk, mint tettük eddig is. A fölösleg a bécsi emigránsoké.” S jellemző, hogy e lap impresszumában még a szerkesztőség és kiadóhivatal palotái, melyeket a keresztény magyarság verejtékén szereztünk, sértetlenül állnak VII., Erzsébet körút 7. sz. alatt és környékén.” Ez a pszeudo-Az Est tehát – a többes szám első személyű megszólalás révén – a valódi Az Estet igyekezett lejáratni, de úgy, mintha a lap önmagát leplezné le.

Az állapot minden jel szerint egy Az Est elleni összehangolt támadás részeként jelent meg. A kormányzat éppen május 26-ától vontta meg a lap kolportázs jogát (ami egyszerre volt az elterjedtség radikális korlátozása s anyagi érvágás, s szélső esetben akár a lap bukásához is vezethetett volna) – azaz: a pszeudo-Az Est megjelenésének időzítése kiszámított volt. S figyelemre méltó, hogy a kormányzat jogi keretek közt végrehajtott lapkorlátozó és -fenyítő eljárása ezzel mintegy az „utcaról” nyert megerősítést. Maga az ötlet, hogy így, illetve így is kell föllépni Az Est ellen, ravasz, kétfenekű ötlet volt: a pszeudo-Az Est az igazi Az Est helyett, az igazi Az Est-olvasókhoz került el (azt hihették, szokott lapjukat vásárolják), ugyanakkor e nyomtatvány mint leleplező iromány betöltötte Az Est elleni „népi” (értsd: nem kormányzati) bírálat szerepét is. S aki kézbe veszi ezt az állapot, tudja, a „körúti sajtó” zászlóshajója ezzel súlyos sebet kapott: az addig hézagtalanul érvényesülő média marketing, amely naggyá tette Az Estet, fölrepedt, s a lapról olyasmi artikálódott, ami egy szokásos jogi procedúrában semmiképpen nem szólalhatott volna meg. A nyilvánosság ilyen tematizálása a saját fegyvereit fordította Az Est ellen. A harc kimenetele mégsem lehetett kétséges. A sajtókonzern három lapja (Az Est, Magyarország, Pesti Napló) még a jogi korlátozások ellenére is olyan kommunikációs fölénnyben volt egy alkalmi lappal (voltaképpen röpirattal) szemben, hogy sikerük eleve garantálható volt. A sajtóbirodalom,

értelemszerűen, szinte azonnal reagált is a támadásra. Az Est május 28-i jelzésű (de már 27-én délután „utcára” kerülő) száma adta meg az ellentámadás alaphangját: „Lopás, csalás, hamisítás »Az Est« nevével.” A 28-i Magyarország ugyanebben a szellemben szólalt meg: „Hamisított »Az Est« az utcán. Hogy ki volt e hamisításváddal operáló stratégia kiöltője, nem tudjuk, de bizonyos, hogy a konszern vezetői jogi tanácsadó bevonásával alakították ki álláspontjukat. Az ellentámadás ugyanis, jó érzékkel, nem a vádakra reagál, nem azokat próbálja cáfolni (egy ilyen cáfoló érvelés szükségképpen a „szennyes” napirenden tartásával lett volna egyenlő), hanem az egyébként könnyen átlátható imitációs technikát vette célba, s mivel az jogilag, betű szerinti értelmezésben „hamisításként”, mintegy Az Est nevével való visszaélésként volt interpretálható, erre koncentrált: hamisítási ügyként tematizálta a támadást. S emellett, már csak a jogi elégtételkeresés tárgyi alátámasztása végett is, a „nyomozó” újságírás is akcióba lépett, s megpróbálta kideríteni, mi s hogyan történt, kik követték el a támadást.

Érthető tehát, hogy a sajtókonzern lapjai ezt követően több cikkben is foglalkoztak az ügygel. Május 29-én Az Est *A Stephaneum Nyomdában készítették a hamisított „Az Est”-et*, a Pesti Napló pedig *A Stephaneum készítette, ébredők terjesztették a hamisított Az Estet* címmel számolt be a nyomozás eredményeiről. Május 31-én Az Est *Bíróság elé kerülnek „Az Est” hamisítói*, a Pesti Napló pedig *Megtörtént a bűnvádi följelentés Az Est hamisítói ellen* címmel cikkezett. Június 1-jén újabb cikk következett Az Estben (*A Stephaneum anyagi felelőssége a hamisított „Az Est”-ért*), majd június 2-án Az Estben és a Magyarországon is. Az előbbi *Kártérítési kereset a Stephaneum ellen*, az utóbbi pedig *Milliósi kártérítési kereset a Stephaneum ellen* címmel „tájékoztatta” olvasóit a fejleményekről.

Ez az ellentámadás, amely maga is nyilvánvalóan összehangolt, tudatosan fölépített ellenakció volt, több szempontból is figyelemre méltó. Három, az egész médiacsata szempontjából különösen fontos mozzanatnál érdemes is kicsit elidőzni.

Az első figyelembe veendő kérdéskör nyilvánvalóan az: mi derült ki a nyomozás során a pszeudo-Az Estről? Azaz: mi is történt valójában? A pszeudo-Az Est története természetesen csak hézagosan áll össze a föltáró cikkek adataiból. Bár bizonyos adatokat és összefüggéseket a sajtókonzern lapjai sokszor és sokféle összefüggésben fölemlgettek, más összefüggéseket és tényeket vagy nem sikerült kinyomozniuk, vagy nem tartották célirányosnak azokat nyilvánosságra hozni. S értelemszerűen maguk az adatok is jórészt a fölszínen szóródnak. Ami az utcán történt, az jól megfogható s leírható volt, ami az állapot megszületésének háttérben lezajlott folyamatát illeti, már kevésbé, vagy egyáltalán nem volt rekonstruálható. Így pl. nem állapítható meg a legfontosabb összefüggés sem, az tudniillik, hogy volt-e a készítőknak kormányzati háttere, támogatása, vagy csupán a kormányzati tiltás egyféle társadalmi „megerősítése” zajlott. Annyi mindenképpen bizonyos: a pszeudo-Az Est május 26-án, „úrnapiján”, déli fél tizenkettő körül került utcára: „Úrnapija ünnepén déltájban a főváros közönségét az a meglepetés érte, hogy hangos rikkancsok Az Est-et kínálták neki. Az első percben mindenki azt hitte, hogy lapunkat föloldották a belügyminiszteri tilalom alól, és ezrével kapkodták szét a példányokat. Amint azonban az olvasó túljutott a lap címén, amelynek betűi oly meghitt ismerősei, nyomban észrevette, hogy durva misztifikációval van dolga” (*Lopás, csalás, hamisítás „Az Est” nevével*. Az Est, 1921. május 28.1.). Már ebből az első beszámolóból kiderül az is, hogy a rikkancsok fél tizenkettő tájban egyszerre több helyszínen bukkantak föl: Az Andrásy úton, a Duna-parti korzón, a Nyugati pályaudvar környékén és a Rákóczi úton. (Uo. 2.) A vásárlók reakciója vegyes volt, de Az Est csak a nekik kedvezőekről számolt be. Így megtudjuk pl., hogy az „Andrásy-út elején egy elegáns úr olyan fölháborodással szidalmazta az árusító fiatalembert, hogy egy rendőr bekísérte utcai botrányokozás címén a Mozsár utcai kapitányságra”. (A lap több ehhez hasonló esetről is beszámol.) Nem derül ki viszont

a cikkekből, hogy pontosan mi váltotta ki a rendőrség közbeavatkozását: a vásárlók és a rikkancsok összetűzése-e, avagy valami más? Ha igaz a Magyarország május 28-i számának információja, miszerint az Erzsébet körúton volt egy „vaktúzlárma”, s a nem létező tűzhöz kivonuló tűzoltók köré nagy tömeg csődült össze, a rikkancsok pedig e tömegben kezdték el árusítani az állapot, akkor arra lehet gondolni, talán éppen a terjesztési ötletek fordultak a visszájukra. Azaz: a nemlétező tűzre hivatkozással megszervezett csődület nemcsak a terjesztést könnyítette meg, de a botrányt is fölerősítette. Akárhogy történt, tény: a rendőrség hamar beavatkozott, s Andréka (más írásmód szerint: Andrejka) Károly rendőrfőtanácsos „minden kerületben” intézkedett a jogtalan árusítás leállítására, illetve a rikkancsok előállítására. Az Est május 28-i információi szerint a VI. kerületből 15, a VII. kerületből 11+4, a VIII. kerületből 4+5+4+13, összesen tehát 56 rikkancs került rendőrkézre. Ez a szám azonban problematikus, a Magyarország május 28-i száma 38, Az Est és a Pesti Napló május 29-i száma pedig 46 rikkancs bekiséréséről tud. A konkrét számnál azonban fontosabb, hogy már 28-án bizonyos volt: a rikkancsok az Ébredő Magyarok Egyesületének tagjai voltak, s az egyesület vezetősége igazolta is őket. 28-án azonban még nem lehetett tudni: „az álúság melyik nyomdában készült, kik írták, kik és milyen módon hozták forgalomba” (Az Est, 1921. máj. 28. 2.). Az Est persze másnap, május 29-én már tudta, hogy a pseudo-Az Est a Szent István Társulat égisze alatt működő Stephaneum Nyomdában készült, ám – ahogy ekkor is írták – az „értelmi szerzők személy szerint még nincsenek kinyomozva”. Az adatok összegzése mindenesetre meglehetősen egy irányba mutatott. Ahogy Az Est írta: „Eddig meg van állapítva:

1. hogy a hamisított Az Est terjesztését úgyszólván kizárólag az Ébredő Magyarok Egyesületének igazolvánnyal ellátott tagjai, legnagyobbbrészt »fiatalkorú« diákok, iparosok, állásnélküli iparossegédek stb. végezték;

2. hogy a förtelmes hangú és tartalmú szenny-újságot a Szent István Társulat nyomdája, a Stephaneum állította elő;

3. hogy a rendőrségre előállított újságárusokat több kerületi rendőrkapitányságon az Ébredő Magyarok Egyesületének funkcionáriusai igazolták és kérték szabadonbocsátásukat.”

Nyilvánvaló tehát, hogy a pseudo-Az Est valamiképpen az Ébredő Magyarok Egyesületéhez köthető, s az úgynevezett jobboldal akciójának eredménye. Ennél tovább s mélyebbre azonban a hivatalos nyomozás nem jutott. (Az emigráns bécsi Jövő 1921. május 29-i száma ugyan azt írja, hogy „Bangháék csinálták ezt a hamisított »Az Est«-et”, de az információ forrása nincs megnevezve, s azt Miklós Andor lapjai nem is vették át.) S bár – mint a pozsonyi Szabadság beszámolójából kiderül – még az egyik legmagasabb rangú rendőrségi vezető, Marinovich Jenő főkapitány-helyettes is nyilatkozott az ügyről, a nyomozás leragadt az Ébredő Magyarok Egyesületénél. Sem a hivatalos szerveknek, sem Az Est körének nem állott érdekében mélyebbre hatolni. A kihallgatott álrikkancsok, pl. Lehotzky Attila vallomásából csak annyi derült ki, hogy „az ál-Az Est-et az Ébredő Magyarok Egyesületének Sörház-utcai székházában osztották ki az elárúsítók-nak. A kiosztást az egyesület egyik fő funkcionáriusa, Mandel Géza végezte, de jelen volt az egyesület vezetőségének legtöbb tagja is a szétosztásnál. 25.000 ilyen ál-Az Est-et szállítottak el a vallomások szerint, azzal az utasítással: A pénzről az átadott lappéldányok szerint az átadónak számolnak el.” Kiderült továbbá, hogy e „lapokat már előző nap délután szállították el a Sörház-utcai helyiségbe, ahol csütörtökön reggel értekezlet volt a lapárusítás dolgában. Erre az értekezletre a leglelkesebb környékbeli fiatalembereket hívták össze és velük beszéltek meg az árusítás módját.” Egy-egy rikkancs 250–300, esetleg 400 példányt kapott eladásra (vö. *Kártérítési kereset a Stephaneum ellen.* Az Est, 1921. jún. 2. 3.).

Hónapokkal később, az ügy bírósági tárgyalásán az is kiderült, hogy a pszeudo-Az Est mögött összeállítóként (?), megrendelőként (?) vagy strómanként (?) az Ébredő Magyarok Egyesületének igazgatója, Horváth Károly állt (vö. Az Est, 1921. okt. 5. 3.), – mélyebbre azonban még akkor sem sikerült jutni. A nyomozás megállt az Ébredőknél. Ez alighanem a politikai erőviszonyok következménye volt. Maga Bethlen István miniszterelnök is nyilatkozott ugyanis Az Estről (vö. Az Est, 1921. jún. 3. 3.), s parlamenti felszólalásában lényegében Az Estet sújtó belügyminiszteri rendeletet igazolta. Bethlen egyebek közt azzal érvelt Az Est utcai árusításának betiltása mellett, hogy szerinte az újságok „konzekvensen bűntényekről mesélnek, melyek sohasem történtek meg, és csak azért, hogy a külföldön ezt a jalkiáltást meghallják; ez propaganda, mely a nemzet érdekeit sérti”. Ez a megnyilatkozás, s a mögötte lévő miniszterelnöki „tekintély”, eufemisztikusan szólva alighanem önmagában is fékezte a rendőrség igyekezetét az értelmi szerzők megtalálására – jöllehet az Ébredő Magyarok Egyesületének funkcionáriusait kihallgatva könnyen meg lehetett volna állapítani, ki vagy kik írták az ál-Az Estet.

Erre azonban, úgy tetszik, nem volt szándék.

A föltáró cikkek második figyelemre méltó dimenziója az a stratégia, mellyel a lapkonzern az ügyet kezelte. Egyrészt ugyanis éles, megbélyegző szavakkal utasították el az ál-Az Estet: hamisítvány, álújság, szennyújság stb., leggyakrabban pedig mint *szennyiratot* emlegették. Már az első nyilvános reakció ilyen, meglehetősen éles hangot ütött meg: „Mi ennek a szennyes írásnak tartalmával nem foglalkozunk. Az orvostudomány ezt az ál-Az Est-et meg fogja őrizni, mint becses adalékot a moral insanity legundorítóbb elfajulásaihoz. Csak keresztül-kasul rothadt agyvelőből, fertőzött észből és beteg szívből fakadhatott ez a nyomorult merénylet, [...] beszenyezi azokat is, akik a névtelen írók névtelen nyomdatermékekével szellemi és erkölcsi közösségben állanak. A becstelenség egész szótárát ide kellene iktatnunk, hogy kellőképpen jellemezzük ezt a papírrongyot” stb. (*Lopás, csalás, hamisítás „Az Est” nevével.* Az Est, 1921. máj. 28. 1.). Ez az érvelés, mivel lényege súlykolásszerűen ismétlődött a további cikkekben, kétségkívül önmagában is hatásos volt: jelentős stigmatizációs erővel bírt. Az ál-Az Est az olvasók számára széles körben mint *szennyirat* rögzült. (Tegyük mindjárt hozzá: nem is alap nélkül.) Másrészt, s ez is része a sajtókonzern stratégiájának, az ügyet kezdettől jogi problémaként kezelték. Az ügyet már Az Est első, május 28-i cikke jogi síkra vitte át: „Jogtanácsosunk útján *bűnvádi följelentést adunk be ismeretlen tettesek ellen* a Btk. 171. szakaszába ütköző *izgatás* miatt azért, mert a nyomtatvány terjesztése által az ismeretlen tettesek büntett elkövetésére egyenes felhívást intéznek; a Btk. 333. szakaszába ütköző *lopás* büntette címén azért, mert Az Est egyik címklijését ellopták és az ál-Az Est kinyomtatásánál fölhasználták; az 1914. évi 41. törvénycikk 3. szakasza szerint minősülő *hitelrontás* vétsége miatt. Azonkívül *polgári pert* indítunk a tettesek ellen a hitelrontás következtében előállott *milliókra rugó anyagi kár miatt is.*” Maga a följelentés május 30-án történt meg. Mint Az Est másnapi, 31-i száma hírül adta, dr. Salusinszky Gyula ügyvéd útján a „nap folyamán” megtették a „büntető feljelentést a budapesti királyi ügyészségnél”. Figyelemre méltó, hogy Az Est ekkor ügy kommentálta a dolgot, hogy: „A feljelentésben a szennyes sajtótermék tartalmával nem foglalkozunk, hanem csak azokra a bűncselekményekre vagyunk tekintettel, amelyekkel az ellenünk irányzott aljas tendenciától eltekintve, a közrend, az összesség érdeke ellen vétettek.” Azaz, jó érzékkel, az ügyet a személyes vagy üzleti sérelem mozzanataitól megfosztva mint *közügyet* tematizálták.

Az Estnek ugyanez a 31-i száma közölte a büntető följelentés érdemi, jogi hivatkozással akkurátusan megspékelt tartalmi sűrítményét is. Ezt, mint a médiacsata alapvető jelentőségű dokumentumát, érdemes egészében idézni:

„Följelentést teszünk ismeretlen tettesen ellen

1. a Btk. 171. §-ába ütköző *izgatás vétsége* miatt, mert az ál-Az Est terjesztése által annak tartalma szerint *büntett elkövetésére egyenes felhívás intéztetett*. Nem akarjuk itt e jellemezhetetlen paszvilitt végigidézni, az egész lapot inkrimináljuk az izgatás szempontjából;

2. a Bn. 50. §-ába ütköző *csalás büntette* miatt. Ezt a tettesek az által követték el, hogy az olvasóközönséget fondorlattal tévedésbe ejtették, *2 koronás árért ez úton eladtak több ezer példányt* azon nyilvánvaló szándékkal, hogy önmaguknak *jogtalan vagyoni hasznot biztosítsanak*, bennünket és az olvasóközönséget pedig megkárosítsák;

3. a Btk. 333. §-ába ütköző *lopás büntette* miatt azért, mert ismeretlen tettesek *Az Est egyik címklijét* ellopták és azt az ál-Az Est kinyomtatásánál felhasználták;

4. az 1914. évi XIV. tc. (sajtótörvény) 24. §-ába ütköző *vétség* miatt azért, mert az ál-Az Est-et ugyanazon törvény 16. §-ában körülírt *bejelentésnek tudomásulvétele előtt* indították meg;

5. a sajtótörvény 26. §-ának 1. bekezdésébe ütköző *kihágás* miatt azért, mert a többszörösítés helyét, *a nyomdatulajdonos és a kiadó nevét a sajtótermékre nem tették ki*;

6. az 1914. évi XIV. tc. 27. §-ába ütköző *kihágás* miatt azért, mert a többszörösítés helyét, *a nyomdatulajdonos és a kiadó nevét a sajtótermékre nem tették ki*;

7. az 1914: XIV. tc. 29. §-ának 2. pontjába ütköző *kihágás* miatt azért, mert sajtóterméket *rendőrhatalósági igazolvány nélkül terjesztettek*;

8. az 1914: XIV. tc. 29. §-ának 2. pontjába ütköző *kihágás* miatt azért, mert utcán oly sajtóterméket terjesztettek, amelyről tudták, hogy *utcai terjesztése nincs megengedve*;

9. az 1914: XIV. tc. 29. §-ának 3. pontjába ütköző *kihágás* miatt, mert sajtóterméket utcai terjesztésre a 11. §-ban meghatározott *engedély nélkül* és rendőrhatalósági engedéllyel el nem látott egyéneknek adtak át és a 12. §-ban megszabott *bemutatást elmulasztották*;

10. az 1914: XLI. te. 24. §-ának 1. bekezdésébe ütköző és ugyanezen törvénycikk 3. §. 2. bekezdésének 1. és 3. §-a szerint minősülő *hitelrontás vétsége* miatt azért, mert ismeretlen tettesek azon valótlan tényállításával és híresztelésével, hogy az ál-Az Est a mi kiadásunkban jelent meg, állíttatott elő, továbbá az egész ál-Az Est-nek *valótlan tényállításoktól hemzsegő tartalmával hitelünket veszélyeztették*. Ezen bűncselekmény a Bn. 3. §-ának 3. pontja szerint minősül, mert nyilvánvaló, hogy a tettesek *cselekedetüket az elképzelhető legaljasabb indokból követték el*.

Megjegyezzük itt, hogy a hitelrontás vétségének megállapításánál nemcsak a kereskedelmi hitel veszélyeztetése és csökkentése jön figyelembe, hanem az *erkölcsi hitel*, az erkölcsi megbízhatóság, a becsületességbe vetett hit és meggyőződés veszélyeztetése és csökkentése is, mert az erkölcsi megbízhatóság és a kereskedelmi egymástól elválaszthatatlan, szoros összefüggésben vannak.

11. Feljelentést teszünk az 5499. sz. M. E. sz. (cenzúráról szóló) rendelet 2. §-ába ütköző *kihágás* miatt azért, mert ismeretlen tettesek az ál-Az Est-et *előzetes cenzúra nélkül* jelentették meg és terjesztették."

Ez a jogi stratégia külön elemzést érdemelne, itt s most azonban elegendő, ha csak néhány elemére figyelünk föl. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az igazán lényeges szempont az 1. és a 10. pontban van érvényesítve, ám ezek éppen a följelentés leggyengébb láncszemei. Az 1. pont azért, mert ez a kérdéskör nyilvánvalóan erősen politikai kontextustól függő, s inkább politikai, mint jogi kérdés. A följelentő Az Estnek tehát e téren eleve kevés reménye lehetett. A 10. pont pedig azért, mert ez a vádpont nem mérlegelhető az ál-Az Est szövegeinek tartalmi elemzése nélkül, s a *valódiság* kérdésének fölmerülése önmagában is olyan kérdések bolygatását jelenti, amelyek Az Est számára aligha lehettek kellemesek. Ugyanakkor a legjobban adatolt vádpontok (pl. az 5. és 6., illetve a 7–9.) voltaképpen igen kis súlyú deliktumok rabulisztikus megközelítései, s ugyanazt több alakban ismétlik meg, variálják. Mindez együtt arra vall, Az Est a jogi harcot mellékhadszíntereken kívánta

megvívni, inkább kriminalizálni, mint megnyerni akarta az ügyet. A nyílt, igazán lényeges kérdéseket bolygató ütközést pedig megkerülni igyekeztek.

S itt jutunk el a föltárázó cikkek harmadik, igen lényeges dimenziójához: a cikkeken egyetlen esetben sem történik meg az ál-Az Est vádjainak *konkrét* vitatása. Aki csak Az Est, a Pesti Napló és a Magyarország idevágó írásait ismeri, az el sem tudja képzelni, mi lehetett a pszeudo-Az Estben, s mitől volt az „szennyes” iromány. A tárgyi vitának ez a föltűnő kerülése önmagában is figyelemre méltó. Alighanem annak jele, hogy a pszeudo-Az Est vádjai nagyon is érzékeny pontokon találták el a sajtóvállalat irányítóit.

2

A pszeudo-Az Est és az „igazi” Az Est sajátos küzdelme, úgy gondolom, túlmegy a sajtótörténeti kuriozitások világán, s valami nagyon lényegesről árulkodik. Maga a tény, hogy tudniillik a militáns jobboldal célkeresztbe fogta a nagy befolyású bulvárlapot, önmagában még nem különösebben meglepő vagy érdekes. S az sem, hogy ez a militáns jobboldal a „bírálatot” egyféle lejárató-megbélyegző akcióként gyakorolta. Aki kicsit is ismeri a korszak viszonyait, az mindezen egyáltalán nem lepődik meg. Az igazi kérdés, amelynek már súlya van, megítélésem szerint egy szinttel mélyebben helyezkedik el. Az igazán érdekes ugyanis az, hogy a pszeudo-Az Est miért egy médiumban találta meg a bűnbakot, s vádjából (a torz és durva beszédmód ellenére is, vagy éppen azért) milyen médiakritika hüvelyezhető ki? Konkrétabban: mik voltak azok az elemek Az Est működésében, amelyek a – vádlók szerint: negatív – médiahatás eszközei lettek? Ez ugyanis, ha jól belegondolunk, voltaképpen a médiatudomány klasszikus kérdésközléveséhez szolgáltat adalékokat, hiszen azt dokumentálja, a „célbavettek” szerint mivel és hogyan hatott egy befolyásos médium. A pszeudo-Az Est tehát, amikor előszámolja a „bűnöket”, voltaképpen az „igazi” Az Est hatástörténetét mutatja meg – negatívban. S ebből a szempontból egyremegy, hogy ez a „kritika” tárgyilag mennyire reális, s mennyire csak a médiával kapcsolatos hiedelmek egybeszerkesztése, megkonstruálása. A kiváltott ellenérzések hiedelemszerű megszerveződése ugyanis maga is a médiahatás egyik gyakorlati eleme.

Érdemes tehát kicsit közelebbről szemügyre vennünk a pszeudo-Az Estet.

3

Milyen kép bontakozik ki a pszeudo-Az Est írásaiból? Ha figyelmesen végigolvassuk az egész számot, az derül ki, hogy az három szövegtípusból áll. Az egyik típus a célbavett lapot imitálja, mintha csakugyan Az Est cikkírói szólalnának meg, természetesen „önmagukat” leleplezve. A másik típus Az Estről és meghatározói embereiről szóló, pamfletszerű direkt leleplezésekből áll – ezekben Az Est emberei mint „ők” jelennek meg. Itt tehát a szerző kiesik az imitációból. A harmadik szövegtípus az eredeti Az Est különböző számaiból átvett, hosszabb-rövidebb szemelvények gyűjteménye (olykor rövidke kommentárral). Ezek a szemelvények az összeállító szerint nyilvánvalóan önleleplezőek, elárulják Az Est „igazi” szándékait és irányultságát. Valamiképpen tehát – legalábbis az összeállító szerint – önmagukért beszélnek. A pszeudo-Az Est így igazában csak félig-meddig tekinthető ál-Az Estnek, leleplező, sőt megbélyegző szándéka teljességgel nyílt, a külsőségek (pl. lapfej, tördelés) ellenére igazában nem tekinthető megtévesztőnek: aki kézbe veszi, egy percig sem hiheti, hogy egy igazi Az Est-példány van a kezében. Az imitációs színezet inkább csak a figyelemföhlívás és egy sajátos persziflázs eszköze. Olyan fikció, amelynek

fikcionalitása azonnal átlátható. A szándék nyilvánvaló, az összeállító Az Est „igazi”, leplezetlen valójának fölmutatását ambicionálja: íme a lap, amely becsap benneteket, a maga valójában.

A hang, amely ebben az összeállításban megszólal, leplezetlenül antiszemita. Azaz: Az Est itt nemcsak mint médium, hanem mint zsidók, vagyis idegenek által irányított médium jelenik meg. Hogy ez az „idegenség” lényeges szempont az összeállító számára, jól mutatják Az Est vezetőiről írott, meglehetősen durva hangú, gyűlölködve diabilizáló portrék (*Miklós Andor jellemrajza: Rajz – jellem nélkül; Noldi karriert csinál: Aki még Miklósnál is aljasabb*). Miklós Andorról például ilyeneket olvashatni: „A getto küldte, a rituális zsidó sötétség, árnyékszékszagú sötét udvarok nevelték. A kis piszok Klein Ármin ott játszott gyerekkorában a gránitköves kapu torkában, fület és rothadt datolyát lopott az olasz cukrásztól. Megtanították gyűlölni, a titokzatos péntek esti gyertyagyújtásnál égették bele a faji öntudatot, lenézését mindennek, ami nem zsidó.” S jellemző, hogy itt még Miklós Andor személyes sérelmei is e keretben értelmeződnek: „A gyűlölet esztendőről esztendőre nagyobb lett. A csúf, fertelmes, biedermeierlábú, lábszagszájú zsidógyereket mindenki rúgta, pofozta, köpte. Mert undok volt, szemtelen volt, ordítóan utálatos volt. Fekete csóka szemében már kora gyerekkorában égett az ambíció, minden pofon, mely rút arcán csattant, csak szította, minden rúgás csak erősebbé tette.” „A ronda zsidókölyök így serdült fel. Teli gyűlölettel, teli érvényesülő vággyal. A pajeszt lenyírták füle tövéből, de a lelki pajesz megmaradt.” Az eredmény: „A csúszó-mászóból csakhamar kétlábon álló szörnyeteg lett.” S az összeállító érdemesnek tartja megjegyezni: „Mint minden kis zsidót, Miklós Andort is csak egy érdekelte: az asszony. A fájának hiperszexualitása tudja csak megmagyarázni ezt az undorító mosogatólészagú lihegést a Nő után.” (Ez utóbbi idézet egyébként már a *Miklós Andor és a nők* című jegyzetből való.) De Sebestyén Arnoldról is megtudjuk, hogy: „Apja egyszerű szabó volt, anyja egyszerű szabóné, az újszülött pedig egyszerű zsidógyerek. Steiner volt, akit a rituális kereszttség Árminba metszett.” Majd: „az Árminba metszett újszülött addig szívta magába a magyar zamattól gondosan sterilizált anyatejet, amíg egy szép napon rávirradt a húszadik század.” Karrierje summázata pedig ez: „...Mit mondjunk még róla? A Steinerről, ki Sebestyénbe vedlett, az Árminról, ki Arnolddá nemesült, az ügynökről, ki vérünkéből a legnagyobb pióca karriert futotta meg, az uszítóról, a forradalmárról, a gheftók lelkéből lelkedzett proletárzsidó és zsidóproletár milliomosról, a konjunktúrák úszómesteréről [...] aki a magyarság örök szégyenére itt jár közöttünk, szabadon árul, mérgez és aki csak újabb őszirózsára leselkedik, hogy keselyűkarmait az elevenünkbe vágja.” S a retorikusan megismételt „mit mondjunk még róla?” kérdésre az újabb válasz ez: „Azt mondjuk róla, hogy ő Magyarországon az egyetlen zsidó, aki még Miklós Andornál is gheftóbb és aljasabb.”

Ez a zsidógyűlölet (mert itt már többről van szó, mint „egyszerű” zsidóellenességről), a jelek szerint két okra vezethető vissza. Ezek az „idegenek” ugyanis magukat magyarként jelenítik meg, s a pszeudo-Az Est, ezt leleplezendő, rendre szónóvá is teszi az összeállító szerint nyilván mimikriként szolgáló névváltoztatásokat. Nemcsak Sebestyén Arnoldról beszél úgy az állapot, mint „Steinerről, ki Sebestyénbe vedlett”, nemcsak azt tudjuk meg, hogy Miklós „Klein Ármin néven született” (még hozzá, teszi hozzá a szerző: „Zsidónak”), nemcsak a lap egyik volt munkatársát emlegeti László-Löwy Jenőként, nemcsak a Miklóssal egyébként vitába álló Pesti Napló-tulajdonost, az 1921-ben már nem is élő Surányi Józsefet emlegeti „Surányi-Schwarz József”-ként, de még a névmagyarosításra egyébként nem is vállalkozó szegedi főrabbit, Löw Immanuelt is így emlegeti: „Lázár-Löw Imánuel rabbi, Csernovitz, Via Szeged”. Azaz: a cél nem utolsósorban az, hogy itt a „leleplezés” megtörténjék: „ezek” nem magyarok, hanem zsidók. A másik ok szorosan összefügg ezzel az elhatárolódó-leleplező beállítódással, s ezt a *Miklós Andor jellemrajzá-*

nak egyik passzusa mondja ki teljes nyíltsággal: „Ez a lap [ti. Az Est] honosította meg a pimasz hangot, mely eddig ismeretlen volt a magyar sajtóban, a lap támadott kíméletlenül mindenkit és mindeneket; a zsidó, akinek semmi joga nincsen a magyarság ügyei-be beszélni, kezdett félelmetes hatalommá lenni.”

Nem kétséges, az itt teret nyerő zsidóellenesség már túl van a megelőző, „liberális” korszak hallgatólagos „asszimilációs szerződésének” (Karády Viktor) fölmondásán. Itt már az asszimilánsok kiszorítása és ellenségként való megbélyegzése zajlik. Ez, persze, nem a pszeudo-Az Est saját vívmánya, e folyamat 1919 augusztusától már jól érzékelhető s nyilvánosan is megfogható volt, de a hang durvasága figyelemre méltó. A nyelvi, stílári brutalitás önmagában is döntő fordulatot jelez, olyan fordulatot, amelynek „kiteljesedése” majd 1944-ben következett be, s magyar zsidók százezreinek fizikai megsemmisítésébe torkollott.

A pszeudo-Az Est politikai értelmezhetősége ugyancsak tiszta, egyszerű képlet. A szövegek olvasása nyilvánvalóvá teszi, hogy itt a „keresztény kurzus” militáns erői szólaltak meg, s a politikai ellenfél a háborús vereségért és az ország területi megcsonkításáért, valamint az őszirózsás forradalom s a Tanácsköztársaság előkészítéséért felelős. Maga a politikai törésvonal, ami itt az utalásokból kirajzolódik, nem is különösebben érdekes, részletezése alighanem fölösleges is volna. Az érdekes sokkal inkább az, hogy mindazokért a negatívumokért, amik a politikai ellenfelet jellemzik, itt nem valamely politikai párt vagy mozgalom a felelős, hanem a közvetítőközeg, egy újság, Az Est. S médiatörténeti szempontból a pszeudo-Az Est itt válik izgalmas dokumentummá. Maga a támadás nyilvánvalóvá teszi, hogy a média immár a politikai hatalommal azonos súlyú hatalom – a fölismerés megtörtént. S a „beismerés”-imitációkból közvetlenül, a jellemzésként s bizonyító anyagként közölt szemelvényekből pedig közvetve kideríthető, mi volt, szerintük, a bűne Az Estnek, azaz miben látták a média (negatív) szerepét. A pszeudo-Az Est tehát egy konkrét történeti szituációban megmutatkozó médiahatás-elmélet többé-kevésbé koherens vázlata. Ha eltekintünk a konkrét személyektől, a média funkciójának, lehetséges hatásainak egyik implicit elméletét kapjuk meg.

Ebből a szempontból figyelemre méltó a pszeudo-Az Est első oldalának két imitatív anyaga: egy vezető hírként közölt, nagybetűs címszedesű rövid anyag (*Megbukott a keresztény kurzus*) és az egyhasábos vezércikk (*Diadalmasan*). Mindkettő több lényeges összefüggést is fölismerhetővé tesz. Az első, s alighanem önmagában is különösen fontos összefüggés: a félelem. Ez a félelem, amely a pszeudo-Az Est összeállítóját vezette, oly erős volt, hogy egyenesen a „keresztény kurzus” vereségét anticipáltatta vele. A *Megbukott a keresztény kurzus* című imitatív álhír így a címfejből megnevezett lap nevében „győzelmi” jelentést adhat: „Győzelmi hírek: Bécsből, Moszkvából és Jeruzsálemből”. A három városnév természetesen nem a véletlen következtében került egymás mellé. Bécs a magyar (értsd: „zsidó”) októberista emigráció gyülekezőhelye volt, Moszkva a „zsidó” bolsevizmus fővárosa, Jeruzsálem pedig, mint a történeti zsidóság szent helye, a zsidóság emblematikus városa. S hogy itt (mai antiszemita szlengre alludálva) csakugyan egy Bécs–Moszkva–Jeruzsálem-„tengely” tétéleződik, elárulja az álhír: „Mint itteni tudósítónk értesül, a világ összes zsidó sajtóügynökségei, Bécsből, Moszkvából és Jeruzsálemből egyformán azt jelentik, hogy Budapesten a keresztény kurzus végképp megbukott. A beavatott körök egyhangúlag rámutatnak arra a tényre, hogy az »Az Est« még mindig megjelenhet Budapest utcáin.” Ez az álhír, persze, önmagában többféleképpen is értelmezhető. Értelmezhetjük úgy, mint a kurzus militáns köreinek belső rendszerfigyelmeztető jelzéseit: vigyázatok, megbukhat a kurzus, ha nem figyeltek, ha hagyjátok megjelenni Az Estet. S egy ilyen interpretációban nyilvánvalóan van is valami. De – ennek nem ellentmondva – értelmezhetjük úgy is az álhírt, mint az ellenzékének (rendszeridegenek)

tartott médiától való *félelem* beismerését. A *Diadalmasan* című vezércikk egyes helyei legalábbis ez utóbbi értelmezésre helyezik a hangsúlyt. A vezércikk írója ugyanis, belehelyezkedve az „igazi” Az Est pozíciójába, így leplezi le magát: „Újra hazudunk, ferdítünk, rágalmazunk, és mégis: darutollas tiszték kezében éppúgy ott látjuk hazug hasábjainkat, mint szegény, általunk tönkrenyomított hivatalnokok és egyéb ostoba keresztények kezében. És mindezek tetejébe a fehér terror kormánya mindössze az utcai árusításunkat tiltotta be, mintha ezzel halálos csapást mért volna ránk. Hát fütyülünk erre a szelíd kis bolhacspíresre és amíg itt a magyarok csak ordítanak, de belénk nem rúgnak, amíg egyetlen betűnket megtúrrik és egyetlen hasábunk megjelenhetik, addig mi tiszteltetjük ezt a szép kis csonka országot, annak egész nemzetgyűlését és kormányát.” Ebben az érvelésben, a maga áttételes módján, nemcsak Az Est betiltásának igénye van ugyanis kimondva, de – s ez az igazán érdekes – veszélyessége mibenlétének egyik eleme is. Mert ez az újság eszerint *megettésztő*, s valamiképpen a nem zsidókra, sőt még a „darutollas tisztekre” is hat. Úgy gondolom, ez az a veszély, ez a hatáslehetőség az, ami a pseudo-Az Est értelmi szerzőjét igazában reagálásra késztette.

A *Diadalmasan* című vezércikk így, nem is váratlanul, egyféle imitált diadaljelentés, Az Est diadalmas térhódításának elismerése. Hogy persze éppen ez az, ami a pseudo-Az Est összeállítóját irritálta, s ez az, amit ellensúlyozni akart, arra itt nem érdemes sok szót vesztegetni. Sokkal érdekesebb és figyelemre méltóbb az, hogy a vezércikk miben látta Az Est (általánosabban: a média) hatalmát? A pseudo-Az Est válasza e kérdésre ugyanis nagyon egyértelmű: „»Az Est«-et diadal illeti és nem vezeklés ebben a fővárosban és ebben az országban, amellyel *azt tehetjük a múltban, amit akartunk és azt tehetjük ma is, ami nekünk tetszik.*” Vagyis a pseudo-Az Est a közvetlen médiahatás „erős” elméletét vallotta: a média „mindent” megtehet, amit akar. Az tehát, hogy a cikk szerzője még az ország megcsonkítását is Az Est számlájára írja, s „az általunk szerencsésen megcsonkított ország”-ról beszél, e pozíció fényében inkább természetes, mint meglepő.

Külön kérdés, hogy ez a nagy hatás, ez a nagy hatalom, amit a cikk a médiának tulajdonít, mivel, milyen eszközökkel érhető el. A vezércikk, továbbra is az önleplező imitáció közegében mozogva, erre is választ ad: „jöttünk a tisztesség nevében ezelőtt tíz-tizenöt évvel, kijátszottuk magunkat világlapnak, összehálóztuk a romlott Budapestet és a bamba vidéket, szociális érzéstől csepegett minden sorunk, soha a ténybeli valóság minket egy pillanatig nem zavart, nálunk igaza volt minden hazudozónak, ha alkalmas volt a tekintélyek elsorvasztására és a történelmi osztályok, a fajmagyarság és a becsületes nemzetiségű leszármazottak üldözésére, megrágalmazására. Mi soha nem mondtuk ki senkiről a bűvös ígét, hogy ő zsidó, de ha zsidónak tudtuk, félistenné magasztaltuk csapnivaló könyve, hülye színdarabja miatt és fehérre mostuk a becsületét, ha mégolyan légyepettyes volt is. Uszítottuk a bárgyú magyart a testvére ellen és a háborúra uszítottuk az egész világ ellen s mikor már jól megszolgáltuk a felmentést, akkor a békevágy mérgével, földi mennyországok ígéretével kicsaltuk a véres, de győzelmes fegyvert a gaj katonák kezéből.” Majd, mintegy összefoglalóan is kimondja: „újra hazudozunk, ferdítünk, rágalmazunk”.

E szöveg értelmezésében többfelé lehet elindulni. Szembesíthető ez a vád Az Est tényleges gyakorlatával, megkérdezhető: csakugyan elkövette-e mindazt, amivel itt vádolva van? Ez persze egyáltalán nem egyszerű út, elvi-módszertani és gyakorlati akadályai is vannak. Elvi probléma a metaforizáló nyelv valóságkontrolljának kivitelezhetősége, gyakorlati probléma, hogy egy ilyen megközelítés, amely a vádak és Az Est történetét szembesítené, alighanem monografikus terjedelmet igényelne. Emellett azonban szerencsére kínálkozik egy másik, szempontunkból gyümölcsözőbbnek ígérkező értelmezési lehetőség is: a szöveg hermeneutikai pontosítása. Azaz annak tisztázása, hogy az idézett mondatokban voltaképpen mi is a tulajdonképpeni vád, s milyen nézőpontból fogalma-

zódnak meg ezek a vádak? Ha így vesszük szemügyre az idézett szöveghelyet, pár dolog azonnal megállapítható. Az első: ez a vád egy zsidók kontra magyarok relációban képződik meg, s a vádoltak itt a zsidók. A második: ezt a relációt a vád szerint a megvádolt lap elfedi, elrejtí, s miközben a szembenállás logikája szerint ügyködik, saját, valóságos érdekeit nem hozza explicit alakra. A harmadik: a „ténybeli valóság” és a megírt „valóság”, az, amelyet a szöveg involvál, nem egyezik: a lap „hazudik, ferdít, rágalmaz”, azaz elszakad a „ténybeli valóság”-tól. A negyedik: a deklarált (megjelenített) szándékok, pl. a tisztesség, a szociális érzés, a sérelmek melletti kiállás és a valóságos, érvényesített szándék: nem egyezik. A pozitív szándékdeklarációhoz negatív érdekérvényesítés kapcsolódik. Az ötödik: a vádolt lap erős pozíciókat alakított ki magának, „világlap”, „összehálózta a romlott Budapestet és a bamba vidéket”, azaz sajátos „hálózat”-ként viselkedik.

Az így konkretizált vád, függetlenül tárgyi igazságától, mint Az Est hatástörténete már föltétlenül figyelemre méltó. Nyilvánvalóvá teszi ugyanis, hogy az olvasó elé kerülő szövegkorpusz és az olvasó elváráshorizontja és érdeke többféle relációban lehet egymással. Az Est átütő sikere (500 ezres csúcspéldányszám!) és a gyűlölködő elutasítás együtt jól jelzi, hogy az, amit a lap megjelenített, artikulált, az fontos volt, ám ugyanakkor alapvetően problematikus is. A széles körű elfogadottság és az intenzív elutasítás ugyanis ugyanannak a hatástörténetnek az egyik, illetve a másik oldala. Az Est történetének pusztá sikertörténetként való szokásos interpretációja tehát megengedhetetlen redukción alapszik, s nem veszi figyelembe azt a mély inkongruitást, amely az olvasóközönséget, vagyis magát a társadalmat belülről jellemezte.

Hogy ez az inkongruencia miből fakadt, társadalomtörténeti kérdés, megválaszolása nem ennek az írásnak a feladata. Arra azonban föltétlenül föl kell figyelni, hogy ezt az inkongruenciát Az Est igazából nem tudta kezelni, sőt az működése eredményeként került fölszínre, illetve erősödött meg. Azaz a médium a „valóság” verbalizációja során, szándékaltalanul bár, de fölerősítette, szemléltethetővé tette a mélystruktúrában zajló ellentmondásos folyamatokat, de anélkül, hogy ezek valóságos természetét igazában megértette volna. Ezzel óhatatlanul magára vonta a fölháborodást. S mivel eközben maga a vállalkozás üzletileg sikeres volt, a médiatulajdonosok saját parciális különérdekei önállósultak, és elszakadtak attól a szociokulturális kontextustól, amelynek „érdekeit”, elvileg, képviselték.

4

Figyelemre méltó tény, hogy minden gyűlölete ellenére Az Est „szakmai” érdemeit a pszeudo-Az Est elismerte. A *Miklós Andor jellemrajzában*, a cikk egészének meglehetősen alpári hangja ellenére, ilyen sorok olvashatók: „A lap újságírói részébe teljes erővel belefeleltek, a kétkrajcáros kezdett nagyszerűen menni. Ez a lap honosította meg a pimasz hangot, mely addig ismeretlen volt a magyar sajtóban, a lap támadtó kéméletlenül mindenkit és mindeneket [...] kezdett félelmetes hatalommá lenni.” Majd: „Miklós Andor, aki soha életében egyetlen egy sort sem írt le és nem is tudott írni, aki nem is állította soha, hogy írni tud, nagyszerű kereskedőnek bizonyult. A két krajcárból összegyűlt pénzeket beleölte a lapba, példátlanul jó fizetést adott munkatársainak, nagyszerűen fizette kiadóhivatali alkalmazottjait, óriás hálózatot épített az ország nyakára. Lapját ezzel sikerült biztosítani.” S a „hatalmasok” (ti. a politikai elit) bár „undorodtak Miklós úrtól, de kénytelenek voltak kegyeit keresni, mert »Az Est« száz- meg száz ezer példányban szállott szét az országban”. A vezércikkből (*Diadalmasan*) már idézett rész pedig, mely kimondja, hogy Az Est „a darutollas tiszték” kezében éppúgy ott volt, mint „szegény, általunk tönkrenyomított

hivatalnokok és egyéb ostoba keresztények kezében” – valamiképpen maga is szakmai elismerés: a média teljesítményének elismerése.

A média szerepének negatív értelmezése, ha közelebbről szemügyre vesszük, ugyan-csak érdekes fejlemény. Egyrészt persze itt hangsúlyosan kerül elő a magyarságtól idegen zsidó önérdék, mint mindent megmérgező motívum, de emellett már egyszerűbb s tárgyiasabb motívum is fölbukkan. A negatívum egy jelentős része a pszeudo-Az Est szerint ugyanis az üzletieségből, az ilyen-olyan konjunktúrákhoz való igazodásból fakadt. Jellemző e tekintetben, hogy Az Estet a románok előtti szervilis megalkuvással és hazaárulás-számba menő kiszolgálásukkal vádoló *Az Est munkatársa felismeri az oláh király talpát* című cikk úgy állítja be, hogy mindennek ellenértékeként az Est „csakis »Az Est« szabad terjesztését óhajtja”. S az is jellemző, hogy mind Miklós Andorral, mind Sebestyén Arnolddal szemben a legfőbb vádak egyike a konjunkturális igazodás. Miklós Andorról ezt olvashatjuk: „És következett a háború. Minden csepp vérünket fel tudta váltani aprópénzre, minden magyar katona neki egy-egy példánysikert jelentett. Eleinte a háborúra uszított, nem volt nálánál nemzetiebb, nem volt nálánál vérszomjasabb. *Német kultuszt csinált*, himnuszokat énekeltetett ténztársidaival, Hindenburgtól kezdve egészen Mackensenig, minden német tábornokról. Zsoltárokat énekeltetett a legutolsó német bakancsosról a magyarság rovására. Ez időben ugyanis ez volt az üzlet, ez jelentett hasznot, rebachot, pénzt és mindent, amiért egy valóságos zsidónak érdemes élni.” Ám utóbb kiderült, mondja a pszeudo-Az Est, hogy a „háború elveszett, legyünk [tehát] pacifisták”. S Az Est váltott is: elhallgatott a németek dicsérete. „Ekkor [ti. 1917-ben ugyanis] már világos volt, hogy a háború nehezen nyerhető meg és ha megnyerhető lesz, azoknak a vagyonoknak a feláldozásával, amelyeket a háború hömpölyögtetett a zsidóság zsebébe. Ezt a vagyont Miklós-Klein Ármin nem akarta kockára tenni, tehát egyszerre *pacifistává változott*, a ténna-Krauszok, akiknek igazán mindegy volt, hogy kit vesznek dicséret tolluk hegyére, *elkezdtek mérgezni a közvéleményt*, elkezdték kiölni a magyarságból a hitet, *elkezdtek terjesztetni a defetizmust*.” S figyelemre méltó, hogy a diabolizált Sebestyén Arnoldot, „a konjunktúrák úszómesteré”-t is ezzel a konjunkturális igazodással jellemzi: „A háborús uszítás, majd a defetizmus hallatlan konjunktúrájában Noldika öröcsöpögésű faji védjegye [ti. orra] fölött két telhetetlenségben izzó szemgolyó pislákol a magyar mezők felé, amelyre idő és alkalom szerint, kevés rizikóval, könnyű győzelemmel lesújtani: keselyű lelkének minden vágya volt.” Azaz, az antiszemita retorika mélyén voltaképpen a modern médiacsinálás alapelve, az üzleti szempontok érvényesülése válik a legfőbb bűnné.

Ez az összefüggés, ha nem becsüljük le Az Est ellen kirobbanó indulat súlyát és mentalitásdeformáló erejét, utólag is komoly figyelmeztetés. A modern médiaipar ugyanis, kialakulván, olyan pályán mozog, amely szinte automatikusan súlyos deformációt szül, s magában rejt a konfliktusok lehetőségét. Az üzleti siker és a konjunkturális alkalmazkodás a médiaiparban szükségképpen együtt jár. Nemcsak Az Est, de egyetlen más lap sem képzelhető el, amelyik a konjunktúrák ellen melleve *üzletileg* sikeres lehet. Az, amit e vonatkozásban a pszeudo-Az Est „zsidó” sajátosságként jelentett meg vádjában, voltaképpen egyetemesebb tendencia, s az üzleti siker versus marginalitás alternatíváját veti föl. A piac körülményei közt egy lap vagy igazodik a konjunktúrákhoz és „sikeres” lesz, vagy marginalizálódik. Tertium non datur.

5

A médiacsata története itt akár le is zárulhatott volna. De nem így történt. Az a tény, hogy Az Est jogi képviselője 1921. május 30-án bűnvádi följelentést tett, majd június 2-án

Bethlen István a parlamentben kiállt Az Est terjesztésének korlátozása mellett, s így ráerősített a pszeudo-Az Est vádjaira, új helyzetet teremtett. A miniszterelnöki tekintély, Bethlen megszólalásának tartalmi és stílári mértékletessége ellenére, megerősítette, „igazolta” a pszeudo-Az Est készítőit. Bár egy később nyilvánosságra került információ szerint az ügyesség e napokban elkobozta tőlük Az Est lapfejeének kliséit, s inter nos megtiltotta nekik az impresszum nélküli megjelenést (vö. Az Est 1921. okt. 5. 3.), újra támadásba lendültek: 1921. június 10-én újabb összeállítással álltak elő. Ez már nem imitálhatta Az Estet, a Falus Elek rajzolta címfej helyére egy egészen más stílusú (talán héber betűformákra [?] alludáló) *Az Est / bűnlajstroma* cím került, amely fölött – a bal sarokban – ott van az önmeghatározás: *Röpirat*. Maga a nyomtatvány azonban változatlanul újságformátumú és tördelésű: a betűk és a tördelés módja jórészt változatlanul Az Estet idézi. Az imitációs szándék föladását jelzi, hogy ennek a nyomtatványnak szabályos impresszuma van: *Felelős kiadó: / Az Ébredő Magyarok Egyesülete. / Horváth Károly és Fodor Gyula dr. / Nyomatott a Pallas r.-t. nyomdája / körforgógépein, / Budapest, V., Honvéd-u. 10.* A szövegből az imitatív, Az Estként való megszólalás fikciója immár teljességgel hiányzik, sőt ez a röpirat nyíltan Az Est egyféle vádirata. A vezércikk címe is ez: *Vádjuk*, a vezércikk mellé középre tördelt hangsúlyos anyag címe pedig ez: *Ítéljen a nemzet!* S a vádoló szövegek mellett, mintegy illusztrációként és igazolásként, Az Estből vett idézetek sorakoznak. A szándék most nyíltan is megfogalmazódik: „A nemzetnek, a magyar társadalomnak Isten és ember előtt való kötelessége, hogy férfias haragjában nyíltan és nyomatékosan követelje a mindenkori kormányoktól és bíróságoktól, hogy a maguk hatalmi eszközeivel bátor és kíméletlen következetességgel sújtsák le azokat, akik ide, e szentelt földre betolakodván, meggyalázták és elárulták ennek a földnek minden vérrel szerzett dicsőségét, fiainak és leányainak szebb jövőjét s el akarták rabolni a kultúr világ fejlődéséből a nemes, emelkedett és alkotó magyar jövőt” (*Ítéljen a nemzet!*).

A röpirat, mint a médiacsata újabb fejleménye, három elemével érdemel figyelmet. Az egyik kétségkívül az a retorika, amely a „destrukció” elleni vádirat alaphangját megadja, s a pátosznak s a frázisoknak sajátos egyvelege. A második *A sajtó-destrukció vezérkara* című, *Kik csinálják Az Estet és Ujságírói arcképcsarnok* alcímű cikk, mely számbaveszi és jellemzi Az Est vezető munkatársait, s mint ilyen, kiegészítése a pszeudo-Az Est Miklós Andorról és Sebestyén Arnoldról rajzolt portréinak. A harmadik az „igazi” Az Estből kigyűjtött hosszabb-rövidebb szemelvények gyűjteménye. (Ez részben azonos a pszeudo-Az Estben közltekkel, részben azok kiegészítése.)

Aki – ideológiatörténészként – magát a röpiratot megszüülő gondolkodásmódot kívánja tanulmányozni, az a röpirat retorikájára kell, hogy koncentráljon. Az „ébredő magyarok” gondolkodását nyilvánvalóan ez a (leginkább stílári nézőpontból leírható) gyűlölködést, pátoszt és premodern érelysztereotípiákat egyesítő, szándéka szerint diabolizáló beszédmód jellemzi a legjobban. Ezt most, bár tartós, némely vonatkozásban máig élő gondolkodásmódról van szó, csak jelzem. Érdemi elemzése nem fér bele e cikk kereteibe. Itt egy vonását emelem csak ki, azt ti., hogy ez a beszédmód a szubjektíve megélt *erkölcsi fölháborodás* (s ettől nem függetlenül: a *bűnbakképzés*) megnyilvánulása. Logikai értelemben bármily szétfolyó és zavaros is az érvelés, mögötte egy erkölcsi indulat szubjektív élménye s „az osztó igazság” személyes képviselőbe vetett meggyőződés munkál. Jellemző e tekintetben, hogy bár a gyűlölet vezérli, a megszólaló jobban bízik az erkölcsi retorikában, mint a logikai bizonyításban: Az Est bűnössége e beszédmódban evidencia.

Aki sajtótörténészként közelít ehhez a röpirathoz, annak a második és a harmadik mozzanat az igazán érdekes. Az a seregszemle, amelyet *A sajtó-destrukció vezérkara* című írás ad, Az Est tizenegy újságíróját mutatja be. Ez a névsor: Salusinszky Imre, Pásztor-Pikler Árpád, Kemény Simon, Tarján Vilmos, Kéri Pál, László-Löwy Jenő, Faragó Miklós,

Seress László, Halász Lajos, Bródi Béla és Szép Ernő – önmagában is érdekes, hiszen a röpirat szerint ők tizenegyen a „sajtó-destrukció vezérkara”; ők írták meg azokat a cikkeket, amelyek Az Est „lélekmérgező” munkáját, az „ország-omlasztást” jelentették. Az egyes kisportrék, persze, csupán néhány sorosak, de így is adnak egy-egy vonást a bemutatottak portréjához. Bár a portrék célirányosan megkomponáltak, figyelemre méltó, hogy kit mivel karakterizál a röpirat. *Salusinszky Imre*, aki a lista első helyezette, a röpirat szerint „az Az Est lelke, irányítója, újságírói előkészítője”. Neki a „magyarellenes” gondolkodás a fő bűne. Megtudjuk róla, hogy „belényesi ember”, aki „egy időben a Lumina című oláh hetilapot szerkesztette, és akit államellenes izgatás miatt, melyet ebben az oláh lapban követett el, jogerősen több-hónapi fogházra ítélték”. A fogságban vezető nemzetiségi „agitátorokkal” ismerkedett össze, „akiktől kölcsönvette magyarellenes gondolkozását”. „Az ő nemzetiségi politikája érvényesült a lap [ti. Az Est] hasábjain, ő volt az, aki belevitte az Az Estet a magyarellenes agitációba és aki mindenütt kiélezte, hogy a nemzetiségekkel rosszul bánnak és hogy elnyomják őket”. „Gyűlölője mindenkinek, ami magyar”. *Pásztor Árpád*, aki második a listán, a röpirat szerint „[t]ehetségtelen ember, akit a kapaszkodás és a szívósság jellemez”. Bűnei között szerepel, hogy *Pikler Gyula* testvére, írt egy *Vengerkák* című „pornográf” könyvet és (bár „sokszoros milliomos”) „lelkes költeményt írt Leninhez”. A jellemzés csúcspontja: „Forradalmár, miként bátyja, és a magyarságot éppúgy gyűlöli, mint *Salusinszky*.” *Kemény Simon*, aki harmadik a listán, „költő és állítólag stílművész”, de valójában „az Az Est vezércikkírója”, „ítéletet mond elevenek és holtak felett”. Legsúlyosabb bűne nyilvánvalóan a forradalmak alatti szereplése: „Ő írta a forradalom napjaiban a leglángolóbb vezércikkeket és az Az Est külön hírben hivatkozott arra, hogy egyik előkészítője volt írásaival az összeomlásnak.” A lista negyedik helyén *Tarján Vilmos* áll, aki „főriporter”. „Ő hajszolt fel minden rendőri ügyet, kis dolgokat szenzációvá tudott fűjni, toladó volt, kellemetlen és tehetőségtelen. Meggyőződése nem volt, mint szűkebb kollégái egyikének sem.” Megnevezett bűnei közül az egyik politikai („hosszú riportban magasztalta mártírrá *Kun Bélát* akkor, amikor a rendőrök elverték”), a másik „kriminális”, ti. állítólag volt egy zsarolási ügye. S külön bűne, hogy „*Miklós Andor* kedvence”. Az ötödik a listán *Kéri Pál*, aki ellen akkor bírósági eljárás folyt (mint ismeretes, a Tisza-pör egyik vádlottja volt). Róla, bár jellemzését a bírói ítéletre hárítja a röpirat, két dolgot tudunk meg. Az egyik: „*Károlyi* gonosz szelleme volt”, a másik: „állandón frakkban és smokíngban járt, emellett azonban a proletárszabadságért lelkesedett”. A hatodik *László Jenő*, aki itt csak *László-Löwy*ként szerepel, s a röpirat megjelenésekor már nem élt, Tanácsköztársaság alatti szerepléséért kivégezték. Mint újságíróról az tudható meg róla, hogy „*Miklós Andor* egyik kedvence volt, aki az Az Est törvényszéki rovatát látta el hírekkel. Már itt is destruált”. (Valószínű, hogy e listára nagyrészt mint kivégzett, tehát Az Estet kompromittáló hajdani munkatárs került föl.) A hetedik a listán *Faragó Miklós*, aki – bár „jelentéktelen vidéki újságíró” volt – „fölverekedte magát Pestre és minthogy sötétarcú és lelkű volt, természetesen hajlékra talált az Az Est szerkesztőségében.” Bűne, hogy „[e]gyik előkészítője volt a forradalomnak”, a listára való fölkerülést alighanem mégis azzal érdemelte ki, hogy „ő írt fájdalomtól reszkető cikket arról a katonai kivégzésről, mely 1918-ban volt *Kecskeméten*, amikor is a többszörös rablóból és katonaszökevényből mártírt csinált”. A nyolcadik a listán *Seress László*, akinek „a forradalom előkészítésében nem volt semmi szerepe [!], de mindig helyeselte a forradalmi szellemet”. Ő egyébként a közgazdasági rovat vezetője, s mint ilyen, a szerkesztőség fontos tagja, érdekes mód azonban nem ezt pécézik ki róla szólva, hanem inkább egyéniségét és *Miklós Andor*hoz fűződő viszonyát hánytorgatják föl: „A legóvatosabb ember az Az Est redakciójában. Hájjas, ravasz talmudista. Nála mindig van tartalékban néhány ötlet, ő az, aki nehéz kérdésekben *Miklós Andornak*

tanácsokat szokott adni, mert eszes ember.” A kilencedik a listán *Halász Lajos*, ez az országgyűlési képviselőből lett újságíró. Ő mint Károlyi Mihály bizalmi embere, mint „destruktív”, s mint „egyik előkészítője a forradalomnak”, szerepel itt, s megtudjuk róla, hogy sajtófőnök, majd államtitkár lett Károlyi bizalmából. Érdekes, amivel a röpirat jellemzi: „Ügyes ember, jó újságíró, de végtelenségig léha és gonosz. Fajmagyar létere még Salusinszkyt is sokszor lefőzte abban, hogy a magyarságról gyalázóan nyilatkozzék.” A tizedik a listán *Bródi Béla*: „tehetségtelen a végtelenségig, de telve forradalmi szellemmel, destrukcióval és mint ilyen, természetesen egyik vezető munkatársává lett az Az Estnek és előkészítőjévé a forradalomnak.” Jellemző, hogy karakterisztikájához külsődleges negatívum is tartozik: „kellemetlen, rikácsoló ember volt”. A lista tizenegyedik szereplője *Szép Ernő*, jellemzését érdemes egészében idézni: „Nyavalygós költő, akiből író az Az Est csinált. Hálából ő lett az Az Est egyik legvéresebb-szájú kommunistája, aki nem tudott mást, csak rothasztani és rontani. A magyarságot különben éppen úgy gyűlöli, mint többi társa együttvéve.” Maga a lista egy összefoglaló jellemzéssel zárul: „Így fest Az Est gárdája, amely megrontotta Magyarországot. Túlnyomórészt szíriaiak és többé-kevésbé még ma is ott vannak az Az Est szolgálatában és lesik az alkalmat [...]. Egyébként Miklós Andor most sietett keresztényekkel is kiegészíteni szerkesztőségét, de megállapítható, hogy keresztényeihez kevesebb szerencséje van, mint volt valamikor – izraelitáihoz, akik legalább mesterségükben el tudtak érni bizonyos fokot, legalább annyit, hogy ügyesen rombolhassanak.”

A tizenegy kisportréból néhány következtetés könnyen levonható. Mindenekelőtt: a fő vádpont egyértelműen a forradalom előkészítése, amely – e kisportrék logikája szerint – egyben magyarelles tevékenység is volt. Ez a vád azonban nem egyszerűen bizonyos nézetek képviseletét kárhoztatja, hanem – s ez az igazán érdekes – az inkriminált tevékenységet az események bizonyos irányú *átértelmezésében* fedezi föl. Ez jól kiderül például Tarján Vilmos vagy Faragó Miklós portréjából – előbbi Kun Bélát, utóbbi egy kivégzett katonaszökevényt állított olyan megvilágításba, amelyet a röpirat nehezményezett. Föltűnő azonban, hogy a vád megfogalmazása általában nem „szakmai”, hanem erkölcsi, sőt antropológiai: az újságírók, akik „megrontották” az országot, erkölcsi értelemben rossz minőségű emberek. Lehetnek eszesek (mint pl. Seress László), vagy tehetségtelenek (mint pl. Pásztor Árpád, Bródy Béla), erkölcsileg egyaránt valami elfogadhatatlant művelnek. A röpirat szerint a helyes álláspont képviselete erkölcsi, sőt jellembeli kérdés – innen nézve van jelentősége például annak, hogy Kéri Pál a „proletárszabadságért lelkesedett”, de frakkban járt. Az újságírói gyakorlat ilyen ántropologizálása alighanem szoros összefüggésben volt az antiszemita alapbeállítódottsággal, amely per definitionem egy negatív embertípust tételez. E vád mélyén tehát egy meglehetősen naiv média-kép húzódik meg. Az eltérő érdekviszonyok s az ezekből fakadó véleménykülönbségek helyébe lényegében a jó és a rossz ember harca kerül.

A harmadik lényegi elem, amely a röpiratból kielemezhető, Az Est bűneit demonstráló szemelvények, hosszabb-rövidebb idézetek ugyanezt a képet erősítik, ám egyben olyasmiről is vallanak, amit a röpirat szerzői maguk explicit alakban nem mondanak ki. Itt föltűnő, hogy a szemelvények egyik része ismétlés, már a pseudo-Az Est is közölte. Ilyen pl. Tarján Vilmos riportja Kun Béláról Az Est 1919. február 22-i számából, ilyen Pásztor Árpád Lenin-verse az 1917. december 25-i számból, ilyen ugyancsak Pásztornak a vágvölgyi „mortalócokról” írott cikke az 1918. november 8-i számból. Ezeket az ismételt újra-közölt szemelvényeket itt is érdemes kicsit közelebbről szemügyre venni – két okból is. Az egyik: ezek konkrét szövegek, demonstrálják, mi nem tetszett az „ébredő magyarok”-nak. A másik: ezek nyilván lényeges szövegek is, hiszen kiérdemelték a kétszeri újraközlést, azaz az „ébredők” szerint erős bűnjelek. S mivel a röpirat, figyelemfölvívásként,

e szövegek bizonyos részeit kurzíválta, a röpirat-összeállítók által lényegesnek ítélt mozzanatok mintegy megmutatják magukat: árulkodnak az újságírói „bűnről”.

Pásztor Árpád Lenin-verse, amely egyébként nem igazán jó vers, nyilvánvalóan azért érdemelte ki a kétszeri újraközlés kétes dicsőségét, mert az orosz forradalom emblemikus alakjáról szól. Egy olyan politikusról, aki a magyar fejlemények szempontjából is fontos volt, s aki mintegy a magyar „kommünt” is előkészítette föllépésével. Leninnek „új Krisztus”-ként való fölfogása tehát már önmagában is alighanem elegendő bűn volt, a vers egésze pedig a társadalmi elégedetlenség és a háborúellenesség (különben sztereotíp elemekből építkező) dokumentuma. Azaz a vers valami olyasmi melletti kiállásként értelmezhető, ami a röpirat összeállítójának nézőpontjából nemcsak mélyen elítélendő volt, de önmagában is szimbolikus: a forradalom igenlése. Tarján Vilmos tudósítása (*Kun Bélát félholtra verték a rendőrök*) némileg ugyanebből a perspektívából értelmezhető: ahogy Lenin az orosz forradalomnak, Kun Béla a magyar Tanácsköztársaságnak volt emblemikus alakja, a jobboldal a „patkánylázadást” az ő nevével asszociálta. (A röpirat egy másik helye, nagyon jellemzően, „az Az Est patkányai által ránk szabadított forradalom”-ról beszél.) Tarján riportjának mindemellett van egy másik, egy „szakmaibb” bűne is: megírta Kun rendőrségi bántalmazásának eseménytörténetét, de úgy, hogy – mint a kurzívált szöveghegyek megmutatják – szájalmat, sőt rokonszenvet keltett iránta. „Újabb vér fröccsen elő s azután mintahogy kalapáccsal a szöveget verik a falba, úgy érik egymásután az ütések, jobbról, balról, a vállán, arcán, gyomrán a szájalomra méltó embert. Hiszen mégis csak ember.” Sőt a riportból még az is kiderül, hogy Az Est riportere, aki minderről beszámolt, még cigarettával is megkínálta a megvert Kunt – a röpirat ezt a szöveghegyet is következetesen kurzíválja. Tarján riportja így, a „kommün” tapasztalatai felől értelmezve, megerősítette a röpirat összeállítójában azt, amit a röpirat egyik írásának alcíme így fogalmazott meg: „Az »Az Est« tudatosan előkészíti a bolsevizmust.” A harmadik említendő írás (amelyből egyébként csak rövid részlet került újraközlésre), a *Végig a Vágvölgyön a tót maratók között* alighanem mint „destruktív” valóságmagyarázat érdemelte ki az újraközlést. E cikkben ugyanis „a régi Magyarország bűnei”-ről esik szó, a röpirat rendre ilyen értelemben kurzívál. Az inkriminált cikk eszerint „a régi Magyarország bűnei”-t veszi számba, „a néptől és a népnek idegen főispánokat, főszolgabírókat, jegyzőket” emlegeti, akiket „a vidék nyakába” ültettek, s ezek a főhivatalnokok „kutyába se vették a népet”, „alázatos szolgák és hetyke, gögös, indulatos urak voltak”, „az ország közigazgatásának sírásói és a régi rendszer összeomlásának malteros legényei”: „tehetégtelenek és tehetetlenek” stb. Ez a cikk, persze, nemcsak azért lehetett fájdalmas, mert arról a „rég Magyarországról” szólt elítélően, amelynek pusztulása a röpirat szerzői számára éppen hogy a nagy traumát, a nagy veszteséget jelentette, de azért is, mert ezt a veszteséget éppen a „rég Magyarországról”-nak az inherens tulajdonságaira vezette vissza. Azaz: amíg a röpirat minden baj okozójaként a destruktív Az Estet tette felelőssé, addig a lap erre a veszteségre egy diametrálisan ellentétes jellegű magyarázatot adott.

Nem kétséges, ezek az újraközölt cikkek egy olyan politikai törésvonalat jelölnek ki, amely lényegét tekintve racionális. Lehet Lenint magasztalni és elutasítani, lehet Kun Bélával rokonszenvezni s Kun Bélát elutasítani, lehet a „rég Magyarországról” összeomlását belső vagy külső okokra visszavezetni. Ezek a választások politikailag értelmesek, bár eltérő értékrendet föltételeznek. Sajtótörténeti szempontból ezek a röpirat szerzőitől inkriminált szövegek elsősorban mégis arra hívják föl a figyelmet, hogy nincs „ártatlan” leírás, nincs „ártatlan” interpretáció – ilyen vagy olyan nézőpontból írunk le vagy értelmezünk eseményeket. Az, hogy melyik leírás és melyik interpretáció a „helyes”, részben összetettség, részben – s döntően – perspektíva kérdése. Az, ami az egyik konjunktúra nézőpontjából pozitív, egy másik konjunktúra nézőpontjából akár visszájára is fordulhat.

Bizonyos, hogy a röpirat beállítódása meglehetősen primitív és rosszindulatúan leegyszerűsítő, ugyanakkor az sem vitatható, hogy azok a szövegek, amelyeket a röpirat kipécézett, maguk is „problematikusak”: tartalmaznak olyan nézőpontokat és olyan általánosításokat, vagy legalábbis implicit értelmezői előfeltevéseket, amelyek tárgyilag csakugyan kérdések. A média teljesítményének mérlegelése tehát egyáltalán nem egyszerű kérdés: *önmagában hordja diabolizálásának lehetőségét.*

A média veszélyes üzem.

6

Fölmerülhet a kérdés: valójában mi váltotta ki az Az Est elleni ismétlődő s meglehetősen durva reakciót? Úgy gondolom, végső soron egy sajátos, traumaalapú szociálpszichológiai dinamika. Maga a trauma (háborús vereség, összeomlás, országvesztés, rendszerváltás), az e trauma kiváltotta magyarázatigény („miért történt, ami történt”), s a lehetséges magyarázat részeként a bűnbakképzés: a „felelősök” megtalálása. Ez persze így, önmagában még nem különösebben érdekes, ez így túlságosan általánosságban mozgó magyarázat. Az igazán érdekes az, miért éppen egy médium lett a bűnbak? S mi volt a médiumban az, ami alkalmassá tette a bűnbakszerepre? Paradox mód, úgy gondolom, a siker, a föltűnő, látványos siker. Az 500 ezres csúcspéldányszám ugyanis, amely addig elképzelhetetlen volt a magyar sajtótörténetben, automatikusan súlyt adott annak a valóságértelmezési javaslatnak, amelyet a lap az évek során megjelenített. S mivel ez a lappal összefonódott valóságértelmezési javaslat üzleti konjunktúrák szerint változott, a fölkínált valóságértelmezésben *részek* nyíltak: megmutatkozott, hogy ez a konjunktúrák szerint változó valóságértelmezés részben önkényes, részben érdek vezérelte – s mint ilyen, egyben külső, idegen hatalom az „olvasó”, a médiafogyasztó fölött. S a reakció voltaképpen erre a hatalomra születt meg válaszként, ezt a hatalmat akarta lerázni magáról, sőt megsemmisíteni. Az a speciális körülmény pedig, hogy e hatalom működtetői és (anyagi) haszonzelvezői az etnikai különbségtudat érvényesülése révén mint „idegenek”, nem magyarok voltak azonosíthatók, megnyitotta a lehetőséget a felelősségkeresés előtt. A „mi” és az „ők” megkülönböztethetősége utat nyitott a felgyülemlett indulat kiadásának, egy irányba terelve mindazt a frusztrációt, amit a háborús és forradalmas évek az emberek nagy tömegében óhatatlanul fölhalmoztak.

Az új s történetileg érdekes mindebben az, hogy a nyomtatott tömegsajtó immár jól megkülönböztethető külön hatalomként jelenik meg, amelynek birtoklása, illetve közömbösítése maga is elsőrendű politikai kérdés.

7

Maga az ügy utóbb, a korra jellemző módon elhalt, szőnyeg alá söprődött. S nemcsak a tárgyi kérdések érdemi megvitatása, a tömegmédium valóságos veszélyeinek fölmérése maradt el, de a jogi lezárás is furcsára sikeredett. A *bűnvádi* eljárás, amely az egész ügyet jogilag elrendezhette volna, eltűnt a bürokrácia útvesztőiben, a *polgári peres* eljárás pedig, amelyet Az Est a Stephaneum Nyomda ellen indított, az 1921. október 4-i tárgyalást követően függőben maradt. Az Est másnapi, 5-i számából tudjuk, hogy „Az Est lapkiadó részvénytársaság egy millió korona tőke és annak járulékai iránti pert indított a Stephaneumnyomda ellen a május 26-án megjelent ál-Az Est miatt”, s ezt az ügyet Jászoly Miklós tanácsa tárgyalta. Az Estet a lap jogásza, dr. Salusinszky Gyula képviselte, a Stephaneumot

pedig dr. Zboray Miklós ügyvéd. Előbb Salusinszky, majd Zboray fejtette ki álláspontját. A bíróság végzése, amelyet Jászoly elnök hirdetett ki, azt mondta ki, hogy a bíróság „a polgári perben *felfüggeszti a határozatot*, míg a bűnvádi eljárás során nem hoznak ítéletet, mely azután prejudikálni fog a polgári pörben”. Ezzel azonban Az Est jogi elégtétel-kérése automatikusan zsákutcába jutott, az ügy lényegében megfeneklett.

Maga a tárgyalás – Az Est biztosította nyilvánosság következtében – mégsem tekinthető minden eredmény nélküli jogi formalitásnak. Abból, ami a tárgyaláson elhangzott, a már ismert tények és érvek mellett néhány új tény is megismerhető, s egy alapvető összefüggés is a maga teljes nyíltságában jelenik meg. Ami a tényeket illeti, most derült ki, ami már régen tisztázható lett volna: Kohl Ferencnél, a Stephaneum Nyomda igazgatójánál „az Ébredő Magyarok Egyesülete vezetősége” rendelte meg a pseudo-Az Estet, a nyomda éjszaka nyomtatta ki a lapot, s reggel, amikor az igazgató bement a nyomdába, látta, hogy a lapon nincs rajta „a cégjelzés”, hiányzik a törvény által megkövetelt impresszum – mégsem akadályozta meg a példányok elszállítását. Kiderült az is, hogy a pseudo-Az Est mögött név szerint Horváth Károly állt, a Stephaneum ügyvédje legalábbis őt nevezte meg illetékesként. Ám jellemző, hogy az, amit Zboraytól Az Est idéz, az jóval soványabb információ, mint az, amit a lap cikke címében állít, hogy ti. *Horváth Károly, az Ébredő Magyarok igazgatója az ál »Az Est« szerzője*. E diskrepancia ténye nem zárja ki annak lehetőségét, hogy Horváth, az igazgató valójában csak formális megrendelője volt a pseudo-Az Estnek, s a címadással Az Est csak „rá akarta verni a balhét”. (Ha ez a föltevés igaz, akkor nyilván arról van szó, hogy azt remélték, a szerző megnevezésével a védekezésre kényszerülő Horváth majd, önmagát mentendő, végre megnevezi az értelmi szerzőt.) Akárhogy is volt azonban, annyi bizonyos: az ügy igazi hátterére ekkor sem derült fény.

A tárgyalás során megvilágosodó összefüggés ennél lényegesebb. Salusinszky Gyula ugyanis, előterjesztése közben, a Stephaneum Nyomdát vádolva, elismerte: „Az alattomoságnak az a válogatott módja és a terjesztésnek az a gyorsasága, amely Az Est ellen intézett merényletnél érvényesült, kétségtelenné teszi, hogy az Az Est-re szórt hamis vádak és rágalmak nagy területen mélyreható károkat okoztak Az Est anyagi és erkölcsi hitelében. Azok a vádak amelyekkel Az Est-et az inkriminált nyomtatvány illetve, valódiság esetében alkalmasak arra, hogy a hírlapolvasó közönséget Az Est-től elidegenítsék és ezen az úton Az Est alapját megrendítsék.”

Márpedig a pseudo-Az Est vádjainak egy része, az antiszemita beszédmód ellenére is, aligha megcáfolható. Maga az antiszemita frazeológia pedig olyan körben is hatásos volt, amelyet egy szakszerű médiaelemzés nyilván soha el nem érhetett volna.